

**Dokumentace historických německých hřbitovů
na území Libereckého kraje**

Dokumentace historických německých hřbitovů na území Libereckého kraje

Vydalo Omnium
Texty Jakub Děd, Barbora Větrovská
Fotografie Jakub Děd, Barbora Větrovská
Grafická úprava Barbora Větrovská
Praha 2021

Tato publikace vznikla ve spolupráci se spolkem Omnium Nord z.s.

Publikace vznikla v rámci projektu „Dokumentace historických německých hřbitovů na území Libereckého kraje“, který byl realizován s podporou Rady vlády pro národnostní menšiny v roce 2021 v rámci programu Podpora implementace Evropské charty regionálních či menšinových jazyků pro rok 2021.

Realizační tým:
Barbora Větrovská, Jakub Děd, Amálie Nikodýmová

Kompletní fotodokumentace je k dispozici na webu www.cimiterium.cz

ISBN: 978-80-88191-13-1

Obsah	
Projekt „Dokumentace německých historických hřbitovů na území Libereckého kraje“	3
Úvod	3
Prováděcí shrnutí závěrů projektu dokumentace	3
Počet německých hrobů na hřbitovech v Libereckém kraji	3
Hřbitovy s největším počtem německých a neoznačených hrobů v rámci okresů Libereckého kraje	3
Obecný popis projektu	4
Problematika německých hřbitovů	4
Premisa	4
Význam paměťových institucí	4
Vize a dlouhodobé cíle projektu	4
Cíle projektu	4
Výstupy projektu	5
Charakteristika Libereckého kraje	5
Počet hřbitovů v Libereckém kraji	6
Plocha hřbitovů v Libereckém kraji	6
Analýza a rozbor počtu hřbitovů na základě dat ČSÚ a výsledků dokumentace hřbitovů	7
Hřbitovy z pohledu vlastnictví	7
Počet německých hrobů na hřbitovech v Libereckém kraji	7
Hřbitovy s největším počtem německých a neoznačených hrobů v rámci okresů Libereckého kraje	7
Oblast bývalých Sudet v rámci Libereckého kraje – výsledky dokumentace	8
Vybrané městské hřbitovy v rámci jednotlivých okresů Ústeckého kraje	9
Okres Liberec	9
Okres Český Lípa	9
Okres Jablonec	9
Okres Semily	10
Zničené nebo poškozené hřbitovy v Libereckém kraji	11
Přílohy:	
Celkový přehled a rozbor	12
Část A – Celkový přehled, počet hrobových míst, stav hřbitova	15
Část B – Stav a vybavení hřbitova	22
Část C – Výměry, vlastnické poměry, vlastníci	29

Projekt „Dokumentace německých historických hřbitovů na území Libereckého kraje“

Úvod

Projekt „Dokumentace německých historických hřbitovů na území Libereckého kraje“ (dále jen „Projekt“) byl zaměřen na dokumentaci německých historických hřbitovů v Libereckém kraji.

Realizován byl v roce 2021 spolkem Omnium Nord z.s. s podporou Rady vlády pro národnostní menšiny v roce 2021 v rámci programu Podpora implementace Evropské charty regionálních či menšinových jazyků pro rok 2021.

hřbitov Jindřichovice pod Smrkem

Prováděcí shrnutí závěrů projektu dokumentace

Na území Libereckého kraje bylo v rámci projektu zaevidováno celkem 10.052 německých hrobů a hrobek (2.998 v okrese Česká Lípa, 3.193 v okrese Jablonec nad Nisou, 3.592 v okrese Liberec, 269 v okrese Semily).

Celkový počet německých i neoznačených hrobů na území Libereckého kraje dosahuje hodnoty 20.961 (7.195 v okrese Česká Lípa, 6.122 v okrese Jablonec nad Nisou, 7.243 v okrese Liberec, 369 v okrese Semily).

Počet německých hrobů na hřbitovech v Libereckém kraji

Na území Libereckého kraje bylo v rámci projektu zaevidováno celkem 10.052 německých hrobů a hrobek (2.998 v okrese Česká Lípa, 3.193 v okrese Jablonec nad Nisou, 3.592 v okrese Liberec, 269 v okrese Semily).

Dále byly zaevidovány neoznačené hroby tam, kde se dá s vysokou mírou pravděpodobnosti předpokládat, že byly původně německé. A to z důvodu, že se na daném hřbitově vyskytuje velké množství německých hrobů, nebo kde z historických statistických výkazů obcí ve spádové oblasti hřbitova vyplývá, že zde převažovalo německé obyvatelstvo. Zjednodušeně se dá říci, že jde o oblasti bývalých Sudet.

Celkový počet německých i neoznačených hrobů na území Libereckého kraje dosahuje hodnoty 20.961 (7.195 v okrese Česká Lípa, 6.122 v okrese Jablonec nad Nisou, 7.243 v okrese Liberec, 369 v okrese Semily).

Průměrný počet německých a neoznačených hrobů na jeden hřbitov je 90 v rámci celého Libereckého kraje, v okrese Česká Lípa 73, v okrese Jablonec nad Nisou 157, v okrese Liberec 91 a v okrese Semily 25.

Hřbitovy s největším počtem německých a neoznačených hrobů v rámci okresů Libereckého kraje

V rámci Libereckého kraje je hřbitovem s nejvyšším počtem dohledaných německých a neoznačených hrobů městský hřbitov v Jablonci nad Nisou. Jedná se o monumentální hřbitov s velkým počtem dochovaných starých německých hrobů.

Na celkové ploše jabloneckého městského hřbitova (38.695 m²) bylo dohledáno celkem 770 německých a neoznačených hrobů.

V okrese Česká Lípa se největší počet německých a neoznačených hrobů dohledal na městském hřbitově v Novém Boru – Arnultovicích (634), v okrese Liberec jde o zaniklý hřbitov Srbská, kde byl odhadnut počet zbytků hrobů na více jak 400. V okrese Semily je hřbitovem s největším počtem německých a neoznačených hrobů hřbitov v Rokytnici nad Jizerou.

hřbitov Dolní Prysk

hřbitov Kryštofovo Údolí

hřbitov Chotyně

lesní hřbitov Nový Bor

Obecný popis projektu

Projekt „Dokumentace historických německých hřbitovů na území Libereckého kraje“ byl zaměřen na dokumentaci všech hřbitovů v Libereckém kraji s cílem identifikovat staré německé hřbitovy a kvantifikovat počty německých hrobů.

městský hřbitov Frýdlant

hřbitov Krompach

Problematika německých hřbitovů

Zcela specifické postavení hmotného kulturního dědictví německé menšiny, zejména v pohraničí, resp. v oblastech bývalých Sudet, je dáno důsledky vystěhování Němců. Absence vazby nových osídlenců na „kulturní obsah“ pohraničních území v nejširším slova smyslu šla ruku v ruce s postupným fyzickým rozpadem nebo i zánikem sídel v krajině a makroekonomickými experimenty minulého režimu. Dopad na stav památek je doložen řadou příkladů, publikací, či výstav, stejně tak jako pokusy o záchranu a obnovu toho, co zbylo.

V naprosté většině jde o památky, považované širokou veřejností za české, ale fakticky spojené s německým kulturním dědictvím. Je zřejmé, že zde existuje nejen český, ale zcela oprávněně především německý zájem o jejich zachování, přestože ne všude s pochopením přijímaný. Existuje právní úprava tohoto zájmu, a také praktické projevy jeho realizace, lhostejno zda občany české nebo německé národnosti, ať už z krajanské obce v Německu nebo německé menšiny v České republice.

Jednou z nejpostiženějších oblastí jsou původní, „historické“ německé hřbitovy. Nejde přitom jen o stav v obcích daleko na horách, v opuštěných vesnicích nebo zaniklých obcích. I v řadě větších a velkých měst lze najít opuštěné hroby bývalé městské honorace, rozpadající se rodinné kaple, rozvalená, propadlá a neoznačená hřbitová místa, zapomenuté hromadné hroby. Specifickým problémem, zejména v případě větších měst, je potom mnohdy necitlivý způsob druhotného využití původních německých hrobů a hrobek.

Historické hřbitovy dnes představují jednu z nejvíce ohrožených a opomíjených forem německého kulturního dědictví v České republice, přestože pro německou menšinu i krajanskou komunitu jde vzhledem k objektivním faktorům o velmi citlivou a naprosto převažující oblast zájmu.

Německá menšina pociťuje dlouhodobě stav péče o německé kulturní dědictví v pohraničí, zejména o historické hřbitovy a hroby, jako neuspokojivý a závislý převážně na místních nebo krajanských občanských iniciativách, což vede k značným teritoriálním rozdílům v míře jejich ochrany a obnovy.

Český stát rozhodnutím o odsunu německého obyvatelstva znemožnil bývalým vlastníkům řádně pečovat o hroby svých předků tím, že na desítky let uzavřel hranice. Upřel tím prakticky celé generaci lidské právo kontaktu se svými předky, zamezil i vytvoření normálního vztahu generace jejich dětí k původní vlasti. Za mlčenlivého souhlasu a někde i s přispěním české veřejnosti dopustil postupnou devastaci těchto pietních míst.

Premisa

Chce-li být stát považován za civilizovaný, měl by pietně udržovat místa posledního odpočinku minulých generací, lhostejno jaké byly národnosti.

V případě hřbitovů s převažujícím podílem německých hrobů si tuto premisu osvojila mezistátní smlouva č. 521/92 Sb. - Smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci, Koordinační rada česko-německého diskusního fóra, kanclář Veřejného ochránce práv, je zakotvena i v novele zákona o pohřbnictví z roku 2017.

V případě zmíněné mezistátní česko-německé smlouvy č. 521/92 Sb. jde zejména o naplnění článků 24 a 30, které výslovně ukládají německé hroby chránit jako místo připomínající tradice druhé strany a součást evropského kulturního dědictví.

I německá strana v podobě krajanských organizací situaci reflektuje potřebu zachování německých hrobů jako „důležitou připomínku německého života v českém státě, každý opuštěný hrob jako nenahraditelnou ztrátu německého kulturního statku“ a apeluje na jejich zachování jako „důležité místo vzpomínek pro naše potomky a jako připomenutí pro mladé Čechy, jako způsob kontaktu se svým zakořeněným domovem“.

Význam paměťových institucí

Potřeba trvalého zájmu paměťových institucí, organizací jako jsou muzea, archivy, vlastivědné spolky ad. a historiků o dokumentaci a průzkumy hřbitovů je o to naléhavější, že v řadě případů a teritorií jde o nenahraditelný a často poslední doklad regionální historie, poskytující hmotné svědectví o silně opomíjených nebo záměrně zamlčovaných otázkách moderních dějin, umožňující i mnohostranný sociologický výzkum vývoje společnosti. V neposlední řadě pak tyto instituce pomáhají nalézt hlubší vztah obyvatelstva k místu, na mnoha místech poznamenaný vykořeněností v důsledku poválečného demografického vývoje.

Vize a dlouhodobé cíle projektu

Vizí projektu „Dokumentace historických německých hřbitovů na území Libereckého kraje“ byl rozvoj a podpora společenského povědomí o širším kontextu pietního zacházení s hřbitovými místy příslušníků národnostních menšin, s lidskými ostatky, ale i o způsobech péče o historické hřbitovy.

Při dokumentaci se jedná o práci, která musí mít systematický a dlouhodobý charakter, zejména v oblasti spolupráce s německou menšinou a krajanskou obcí. Nezanedbatelná je rovněž možnost aktivizace veřejnosti v oblasti dobrovolnické práce a volnočasové činnosti jako stále rostoucího fenoménu, dokumentovaného na webových portálech nebo na pravidelných symposiích zaměřených na výměnu zkušeností. Nemluvě o posílení vztahu obyvatel, dětí a škol k historii obce.

Dlouhodobým cílem těchto dokumentačních aktivit je dosažení a uznání zvláštního a oficiálního statutu historických hřbitovů jako celku nebo jejich částí jako specifického druhu kulturního dědictví, který uchová povědomí o generacích, které jinak nenávratně zmizí z naší paměti. A samozřejmě i jejich fyzická záchrana, obnova a uchování pro budoucí generace.

Cíle projektu

Cílem projektu bylo především zpracování plošné digitální dokumentace starých, německých hřbitovů na území Libereckého kraje a využití dokumentace pro kvantifikaci a klasifikaci německých hřbitovů, technického stavu hřbitovů a příslušenství, analýzu obecného stavu hřbitových míst a základní kvantifikaci počtu německých hrobů na území Libereckého kraje.

Dokumentace hřbitovů byla realizována s cílem vyhotovit klasifikaci hřbitovů Libereckého kraje podle stavu, od hřbitovů pietně upravených, obnovených a udržovaných, hřbitovů částečně poškozených různým stupněm degradace a likvidace německých náhrobků, přes hřbitovy s naprosto vyčištěnou plochou od náhrobků, s náhrobky zlikvidovanými nebo vyhozenými za zdí, až po hřbitovy katastrofálně zdevastované, zrušené, opuštěné a hřbitovy zcela zaniklé.

hřbitov Srbská

městský hřbitov Teplice

Výstupy projektu

Charakteristika Libereckého kraje

Liberecký kraj je tvořen okresy Česká Lípa, Jablonec nad Nisou, Liberec, Semily. Od 1.1.2003 se na jeho území nachází 10 správních obvodů obcí s rozšířenou působností (obce III. stupně) a v rámci nich 21 územních obvodů pověřených obcí (obce II. stupně).

Kraj se rozprostírá na severu České republiky. Území zahrnuje sever České kotliny, Jizerské hory, západní Krkonoše s Krkonošským podhůřím a východní část Lužických hor. Svým severním okrajem tvoří v délce 22,7 km státní hranici se Spolkovou republikou Německo, na kterou navazuje 133,5 km dlouhá hranice s Polskem. Východní část kraje sousedí s Královéhradeckým krajem, na jihu přiléhá ke Středočeskému kraji a na západě ke kraji Ústeckému.

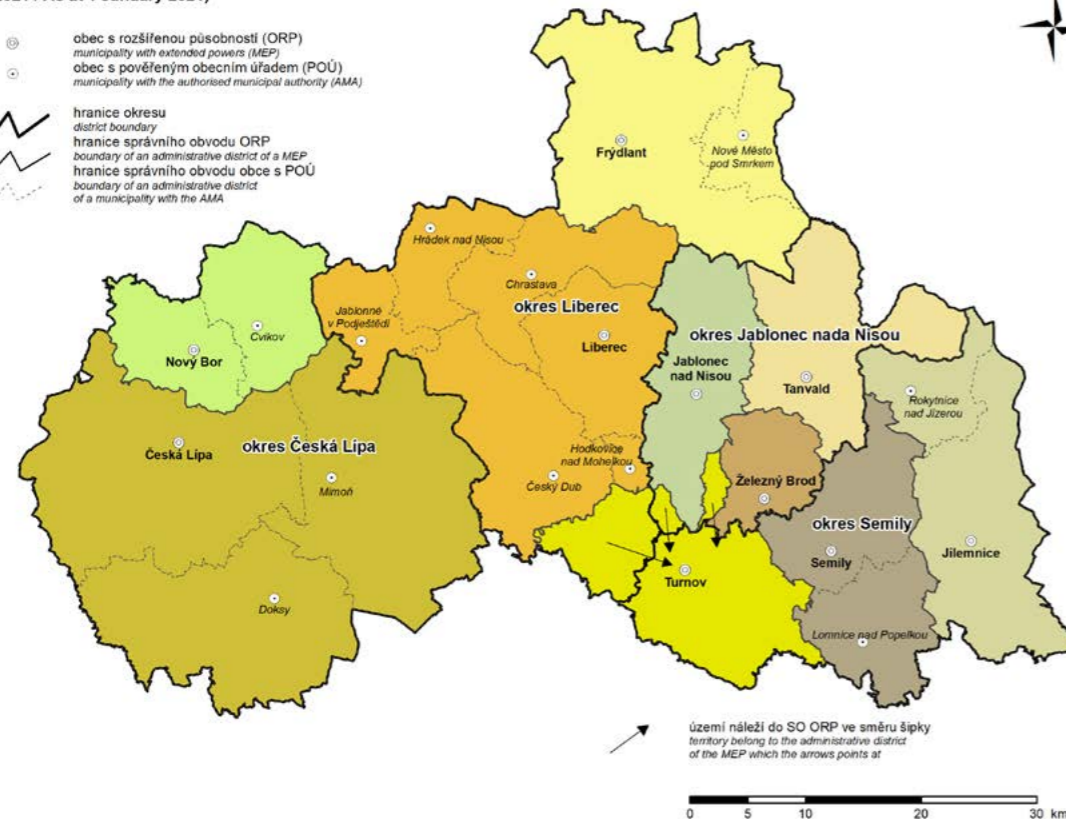
Liberecký kraj tvoří pouze 4,0 % území celé České republiky. S výjimkou hlavního města Prahy je kraj se svými 3 163 km² nejmenším v republice. Zemědělská půda zaujímá 44,1 % rozlohy kraje, podíl orné půdy na celkové rozloze (19,6 %) je hluboko pod celostátním průměrem. Naopak výrazně vysoký podíl území kraje představuje lesní půda (44,7 %).

Celý kraj je převážně hornatý. Jeho výšková členitost odpovídá charakteristikám pahorkatiny. Nejvyšším bodem kraje je 1 435 m vysoký vrchol Kotel nedaleko Harrachova v okrese Semily, nejnižší bod 208 m n.m. leží v okrese Liberec v místě, kde řeka Smědá opouští území České republiky. Nejznámějším vrcholem kraje je Ještěd, který je se svými 1 012 m nejvyšším vrcholem Ještědského hřebenu. Klima v severovýchodní části kraje (Jizerské hory, Krkonoše a podhůří) spadá do lehce chladné oblasti. Západní a jihozápadní část má podmínky mírně teplé oblasti. Vody jsou z území kraje odváděny do tří řek. Západ kraje tvoří povodí Ploučnice, východ kraje leží v povodí horního Labe a sever se nachází v povodí Odry (Nisy). Zásoby podzemních vod se nacházejí převážně při jižní hranici kraje, na severovýchodě pak je chráněná oblast přirozené akumulace povrchových vod. V kraji jsou rovněž prameny minerálních vod a léčivé rašeliny.

Administrativní členění Libereckého kraje Administrative map of the Liberecký Region

(1. 1. 2021 / As at 1 January 2021)

- obec s rozšířenou působností (ORP)
municipality with extended powers (MEP)
- obec s pověřeným obecním úřadem (POÚ)
municipality with the authorized municipal authority (AMA)
- hranice okresu
district boundary
- hranice správního obvodu ORP
boundary of an administrative district of a MEP
- hranice správního obvodu obce s POÚ
boundary of an administrative district of a municipality with the AMA

Území Libereckého kraje náleží z přírodovědeckého hlediska k vysoce významným regionům a vyznačuje se velkou pestrostí přírodních ekosystémů, vysokou koncentrací chráněných území a botanicky a zoologicky významných lokalit. V kraji se nachází 5 chráněných krajinných oblastí (České středohoří, Jizerské hory, Lužické hory, Český Ráj, Kokořínsko), rovněž 8 národních přírodních rezervací, 9 národních přírodních památek, 36 přírodních rezervací a 73 přírodních památek.

V surovinové základně Libereckého kraje dominují kvalitní sklářské a slévárenské písky, významný je také výskyt nízkoobsahových uranových rud, jejichž těžba však byla utlumena. Pro kraj byla charakteristická také těžba a zpracování dekoračních a stavebních kamenů (např. liberecká žula, železnobrodské pokrývačské břidlice, kvalitní čediče a křemence aj.). V současné době je lomová činnost zaměřena na těžbu písků, štěrkopísků a drceného kameniva. Do okresu Semily zasahují zásoby černého uhlí z podkrkonošské pánve.

Bulovka

Ještěd

Ke konci roku 2020 měl Liberecký kraj celkem 442.476 obyvatel (4,1 % z České republiky) a podle tohoto ukazatele je tak druhý nejmenší. Průměrná hustota 139,9 obyvatel na km² převyšuje republikový průměr. Nejvyšší koncentrace obyvatel je v okresech Jablonec nad Nisou (224,2 obyvatel na km²) a Liberec (177,4 obyvatel na km²). K 31. 12. 2020 bylo na území kraje 215 obcí a průměrná rozloha obce činila 14,7 km². Podíl městského obyvatelstva činil 76,9 %. Méně urbanizován je pouze okres Semily, kde ve městech bydlelo pouze 56,6 % obyvatel. Se 104 261 obyvateli je hlavním centrem kraje Liberec, druhým největším městem je Jablonec nad Nisou s 45.317 obyvateli. Populační vývoj Libereckého kraje se výrazně neodchyluje od vývoje v ostatních krajích České republiky. Obyvatelstvo má proti republikovému průměru nepatrně mladší věkovou strukturu. Průměrný věk obyvatel kraje je 42,4 let, což je o 0,2 let méně, než je republikový průměr. Věková skladba obyvatel je v jednotlivých oblastech kraje značně rozdílná. Zatímco na Českolipsku patří populace k nejmladším v republice, naopak na Semilsku a Turnovsku je jednou z nejstarších.

Liberecký kraj má stále převážně průmyslový charakter. V průběhu dvaceti let tradiční textilní průmysl ztratil své dominantní postavení, hospodářská recese z konce roku 2008 oslabil průmysl skla a bižuterie. Zpracovatelský průmysl je zaměřen na výrobu automobilů a výrobu pryžových a plastových výrobků. V zemědělství, které je pouze doplňkovým odvětvím, jsou hlavními plodinami obiloviny a píce v návaznosti na chov skotu. Nezanedbatelnou součástí ekonomiky Libereckého kraje je cestovní ruch.

Hrubý domácí produkt na obyvatele v Libereckém kraji v roce 2019 vykazoval 76,4 % průměrné úrovně hrubého domácího produktu na obyvatele České republiky, na celkovém HDP České republiky se kraj podílel 3,2 %.

Školství reprezentuje síť základních a středních škol. Pro Liberecký kraj je typické silné zastoupení středních uměleckých škol nadregionálního významu. Jedná se především o střední uměleckoprůmyslové školy sklářské a bižuterní. Vysoké školství je zastoupeno Technickou univerzitou v Liberci.

Základní zdravotnickou péči zajišťuje síť ambulantních zařízení a lékáren. Akutní, následná a rehabilitační péče je zabezpečena sítí 9 nemocnic. Nejvýznamnějším zdravotnickým zařízením Libereckého kraje je Krajská nemocnice Liberec. Zařízením nadregionální zdravotní péče je Ústav chirurgie ruky a plastické chirurgie ve Vysokém nad Jizerou. V Libereckém kraji jsou dvě lázeňská střediska (Lázně Libverda, Lázně Kundratice), kde se léčí choroby pohybového ústrojí, srdce, krevního oběhu a revmatismus.

Liberecký kraj má bohatou kulturně historickou tradici, která se odráží ve velkém množství stavebních a historických památek i kulturních zařízení. K institucím nadregionálního významu patří především Severočeské muzeum v Liberci, Oblastní galerie v Liberci a Státní vědecká knihovna v Liberci. Významnými kulturními institucemi jsou dále Divadlo F. X. Šaldy se scénou Malého divadla a Naivní divadlo v Liberci, Zoologická a Botanická zahrada v Liberci. Mezi kul-

turní zařízení regionálního významu patří řada muzeí a galerií v různých částech kraje. V návaznosti na tradici skla a bižuterie této oblasti se návštěvníkům nabízí např. sklářská muzea v Novém Boru, Kamenickém Šenově a Železném Brodu, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. Okresní muzeum Českého ráje v Turnově vlastní sbírky z oblasti geologie, mineralogie a dokumentace zlatnictví a šperkařství, které jsou jedinečné nejen v rámci České republiky, ale i Evropy. Rozsáhlé sbírky nejrůznější hasičské techniky nabízejí zároveň dvě muzea – Hasičské historické muzeum v Novém Oldřichově a Hasičské muzeum Chrastava.

Volfartice

Loukov

Území Libereckého kraje je rovněž známou oblastí z hlediska cestovního ruchu. Výjimečná krajina, přírodní útvary a pozoruhodnosti, kulturně historické památky regionu se stávají cílem tuzemských i zahraničních návštěvníků. V kraji je několik specifických území (Krkonoše - západní část, Jizerské hory, Turnovsko - Český Ráj, Doksy a okolí, Lužické hory, Podkrkonoší), které mají silně rozvinuté aktivity spojené s cestovním ruchem. K historicky cenným objektům s vysokou návštěvností patří hrady a zámky (Bezděz, Zákupy, Lemberk, Frýdlant, Sychrov, Hrubý Rohozec, Valdštejn) a řada církevních objektů. Krajinu obohacují mnohé vodní plochy, z nichž nejznámější je Máchovo jezero. Rozvoji cestovního ruchu napomáhají silniční a železniční hraniční přechody i množství přechodů pro pěší v rámci malého pohraničního styku.

Na území Libereckého kraje působí Euroregion Neisse-Nisa-Nysa, nejstarší uskupení tohoto druhu na českém území. Je euroregionem tří hraničních oblastí nacházejících se na území, kde se stýkají hranice České republiky, Spolkové republiky Německo a Polské republiky.

Zdroj: Český statistický úřad

Horní Světlá

Frýdlantsko

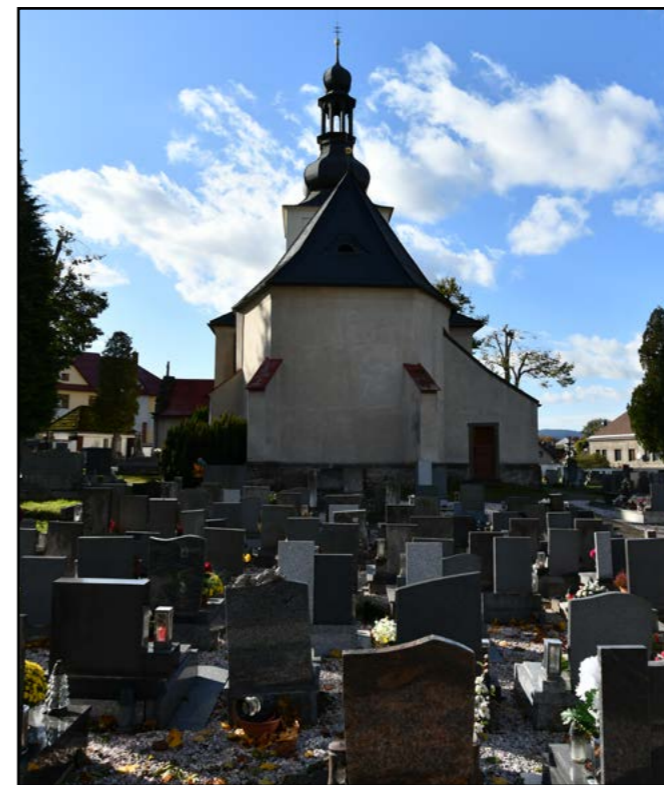
Počet hřbitovů v Libereckém kraji

Při dokumentaci hřbitovů projekt vycházel z Přehledu veřejných a neveřejných pohřebišť v České republice publikovaného Ministerstvem pro místní rozvoj a z vlastní databáze hřbitovů. V případě zaniklých hřbitovů byla dokumentace realizována na základě archivních dat, nebo podkladů německých krajských organizací.

V Libereckém kraji bylo zdokumentováno a zaevidováno celkem 338 hřbitovů (300 veřejných pohřebišť, 7 neveřejných, 30 zcela zaniklých hřbitovů a 1 zaniklé neveřejné pohřebiště). Z celkového počtu 338 hřbitovů je 295 pohřebišť funkčních, 16 nefunkčních pohřebišť, 4 místa jsou koncipována již jen jako pietní místa a 23 pohřebišť je možné označit za zaniklé.

Z celkového počtu 338 hřbitovů se nejvíce hřbitovů, ať již funkčních, nefunkčních nebo i zaniklých, nachází v okrese Česká Lípa (98), dále pak v okrese Liberec (91), Semily (89) a Jablonec nad Nisou (60).

Z celkového počtu 338 hřbitovů je možné za funkční hřbitovy považovat celkem 295 pohřebišť, tj. cca 87,3 % ze zdokumentovaných hřbitovů. Z tohoto počtu se nejvíce funkčních hřbitovů nachází v okrese Semily (celkem 83, tj. 28,0 % z funkčních hřbitovů Libereckého kraje), dále v okrese Česká Lípa (79, 26,7%), okrese Liberec (76, 25,7%) a okrese Jablonec nad Nisou (57, 16,9 %).

Košťálov

Nové Město pod Smrkem

Plocha hřbitovů v Libereckém kraji

Hřbitovy v Libereckém kraji zaujímají plochu 1.419.527 m². Z této plochy připadá na volnou plochu pohřebišť celkem 1.382.726 m² a 36.801 m² je evidováno jako zastavěná plocha (márnice, kaple, zázemí apod).

Průměrná výměra hřbitova v Libereckém kraji je 4.200 m². Okolo této hodnoty oscilují průměrné hodnoty za jednotlivé okresy, s nejmenší průměrnou plochou hřbitovů v okrese Semily (3.140 m²) a nejvyšší v okrese Česká Lípa (4.626 m²).

Analýza a rozbor počtu hřbitovů na základě dat Českého statistického úřadu a výsledků dokumentace hřbitovů v Libereckém kraji (2021)

Na základě veřejně publikovaných dat Českého statistického úřadu v publikaci „Historický lexikon obcí České republiky – 1869 – 2011“ byla v rámci projektu provedena analýza hřbitovů, tj. porovnání počtu a výměr hřbitovů k počtu a vývoji počtu obyvatel, velikosti katastrálních území obcí a města ad.

Plocha hřbitovů v Libereckém kraji představuje celkem 0,043 % z celkové plochy Libereckého kraje. Největší plochu v rámci okresů zaujímají hřbitovy v okrese Jablonec nad Nisou, tj. 0,063 % plochy okresu, v okrese Semily 0,042 % plochy okresu, v okrese Česká Lípa 0,040 % a v okrese Liberec jde 0,038 % plochy okresu.

hřbitov Okrouhlá

hřbitov Panenská Hůrka

V Libereckém kraji na jednoho obyvatele připadá podle sčítání obyvatel z roku 2011 průměrně 3,14 m² plochy hřbitova, resp. 0,32 obyvatel na 1 m². Při porovnání za okresy tento ukazatel dosahuje hodnot – okres Česká Lípa (4,22 m²/1 obyv.), okres Jablonec nad Nisou (3,09 m²/1 obyv.), okres Liberec (2,22 m²/1 obyv.), okres Semily (3,86 m²/1 obyv.).

Analýza je v kompletní podobě uvedena v příloze Analýza a rozbor na základě dat ČSÚ z roku 2011.

Hřbitovy z pohledu vlastnictví

Nejvýznamnějším vlastníkem hřbitovů v České republice jsou jednoznačně obce a města. Ty vlastní 89,3 % z celkové plochy hřbitovů v Libereckém kraji, tj. 1.268.073 m². Církevní organizace vlastní 10,2 % z celkové plochy hřbitovů v Libereckém kraji, tedy 145.079 m². Neziskové organizace (zapsané spolky) vlastní 0,1 % tj. 1.493 m², fyzické osoby 0,3 % tj. 4.512 m². Specifickou záležitostí je vlastnictví České republiky, která vlastní prostřednictvím státních organizací 0,05 % z celkové plochy hřbitovů.

Největší plochu hřbitovů vlastní města a obce v okrese Jablonec nad Nisou (96,9 % plochy hřbitovů v okrese), naopak nejméně v okrese Semily (82,3 %). Církevní organizace vlastní největší plochu v okrese Semily (17,0 %), nejméně je to naopak v okrese Jablonec nad Nisou (2,9 %).

hřbitov Žibřidice

hřbitov Bezděz

Počet německých hrobů na hřbitovech v Libereckém kraji

Na území Libereckého kraje bylo v rámci projektu zaevidováno celkem 10.052 německých hrobů a hrodek (2.998 v okrese Česká Lípa, 3.193 v okrese Jablonec nad Nisou, 3.592 v okrese Liberec, 269 v okrese Semily).

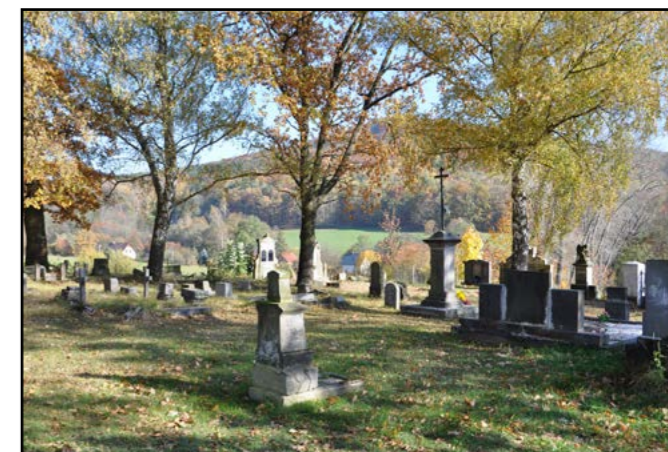
Dále byly zaevidovány neoznačené hroby tam, kde se dá s vysokou mírou pravděpodobnosti předpokládat, že byly původně německé z důvodu, že se na daném hřbitově vyskytuje velké množství německých hrobů, nebo kde z historických statistických výkazů obcí ve spádové oblasti hřbitova vyplývá, že zde převažovalo německé obyvatelstvo. Zjednodušeně se dá říci, že jde o oblasti bývalých Sudet.

Celkový počet německých i neoznačených hrobů na území Libereckého kraje dosahuje hodnoty 20.961 (7.195 v okrese Česká Lípa, 6.122 v okrese Jablonec nad Nisou, 7.243 v okrese Liberec, 369 v okrese Semily).

Průměrný počet německých a neoznačených hrobů na jeden hřbitov je 90 pro celý Liberecký kraj (v okrese Česká Lípa 73, v okrese Jablonec nad Nisou 157, v okrese Liberec 91 a v okrese Semily 25).

hřbitov Pulečň

hřbitov Radeč

Hřbitovy s největším počtem německých a neoznačených hrobů v rámci okresů Libereckého kraje

V rámci Libereckého kraje je hřbitovem s nejvyšším počtem dohledaných německých a neoznačených hrobů městský hřbitov v Jablonci nad Nisou. Jedná se o monumentální hřbitov s velkým počtem dochovaných starých německých hrobů.

Na celkové ploše jabloneckého městského hřbitova (38.695 m²) bylo dohledáno celkem 770 německých a neoznačených hrobů.

V okrese Česká Lípa se největší počet německých a neoznačených hrobů dohledal na městském hřbitově v Novém Boru – Arnultovicích (634), v okrese Liberec jde o zaniklý hřbitov Srbská, kde byl odhadnut počet dochovaných zbytků hrobů na více jak 400. V okrese Semily je hřbitovem s největším počtem německých a neoznačených hrobů hřbitov v Rokytnici nad Jizerou.

hřbitov Rádl

hřbitov Rokytnice nad Jizerou

Oblast bývalých Sudet v rámci Libereckého kraje – výsledky dokumentace

Oblast bývalých Sudet se svébytným historickým vývojem je výrazným specifíkem Libereckého kraje v mnoha oblastech, oblast pohřebnictví bohužel nevyjímaje.

Při přípravě projektu se předpokládá výrazně horší stav hřbitovů v této části Libereckého kraje a výrazně vyšší výskyt německých hrobů ve špatném stavu, opuštěných nebo již zničených. Realizace podrobné dokumentace hřbitovů tento předpoklad potvrdila.

V případě okresu Česká Lípa jde kompletně o území bývalých Sudet, v případě okresů Liberec, Jablonec nad Nisou o větší část a případě okresu Semily se jedná pouze o menší část plochy okresu

Plocha hřbitovů na území Libereckého kraje zaujímá v „sudetské“ části kraje plochu 1.112.661 m² proti 1.419.527 m² kraje jako celku (tj. 78,4 % celkové plochy hřbitovů za kraj).

Dohledáno zde bylo celkem 232 hřbitovů, nejvíce v okrese Česká Lípa (98), nejméně pak v okrese Semily (15). V „sudetské části“ Libereckého kraje byla také dohledána převážná většina ze zaevidovaných německých a neoznačených, ale pravděpodobně německých hrobů. Celková hodnota dosáhla počtu 20.915 hrobů, tj. je 99,8 % z celkového počtu německých a neoznačených hrobů na území Ústeckého kraje. Průměrně se zde na jednom hřbitově nachází na 90 podobných hrobů.

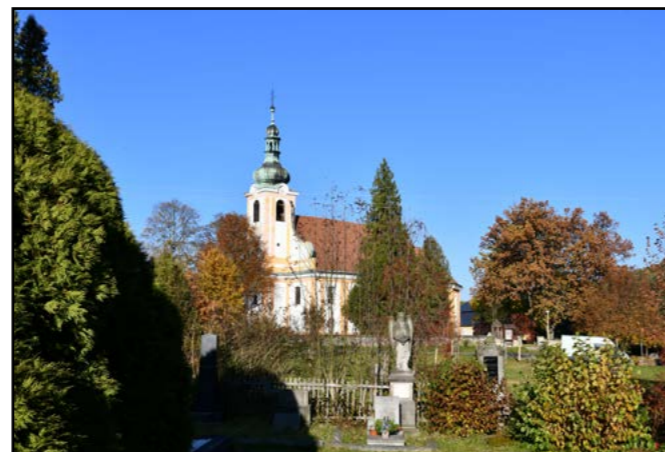
hřbitov Srbsko

hřbitov Žandov

hřbitov Volfartice

Skalice u České Lípy

hřbitov Semily

Vybrané městské hřbitovy v rámci jednotlivých okresů Libereckého kraje

Okres Liberec

Městský hřbitov Liberec – Perštýn

Hřbitov na Perštýně je městský hřbitov v Liberci. Nachází se v ulici U Krematoria v městské části Perštýn, nedaleko centra města. Pohřebiště se rozkládá okolo libereckého krematoria.

Roku 1921 byl u krematoria postaveného v letech 1915–1916 založen urnový háj s parkovými úpravami podle návrhu architekta Karla Kerla, již roku 1923 byl z kapacitních důvodů rozšířen.

Do začátku 20. století se pohřbívalo především na Městském hřbitově na Starém Městě blíže středu města, k pohřbívání sloužil též tehdy ústřední hřbitov v Ruprechticích a další hřbitovy na okraji města. Areál byl obehnan jednoduchou kamennou zdí. Většina zde vystavených hrobů slouží k uložení uren.

Roku 1973 byla provedena rozsáhlá přestavba stávajících a stavba nových budov podle návrhu ing. arch. Poříze, další úpravy provedené roku 1994 provedl ing. arch. Janata.

městský hřbitov Liberec – Perštýn

městský hřbitov Liberec – Perštýn

městský hřbitov Liberec – Perštýn

městský hřbitov Liberec – Perštýn

Okres Česká Lípa

Městský hřbitov Česká Lípa

Velký Městský hřbitov v České Lípě je hlavní městský hřbitov v České Lípě. Nachází se na severním okraji centra města, v ulici Starý Újezd.

Hřbitov byl vystavěn roku 1885 na velkém pozemku na okraji České Lípy jako nový městský hřbitov náhradou za původní pohřebiště u gotického kostela Povýšení svatého Kříže a u kostela Narození Panny Marie. Obě starší pohřebiště byla později přeměněna v parky. První pohřeb se na novém hřbitově konal 4. července 1885 za účasti starosty města Josefa Kutzera, kdy byla pohřbena nádenice Anna Stollová z Velkého Grunova. Vstup tvoří neorenesanční brána s přílehlými přízemními budovami, které tvoří zázemí hřbitovní správy. Roku 1905 vznikl vedle areálu také nový židovský hřbitov.

Podél zdi areálu byla původně umístěna řada hrobek významných obyvatel města. Tyto hroby a hrobky byly vesměs zrušeny po roce 1945. Největší, a dodnes jedinou dochovanou hrobkou je kaplové mauzoleum rodiny Schmeykalovy, postavené podle návrhu architekta Ferdinanda von Feldegga. Pohřbení jsou na hřbitově i vojáci a legionáři bojující v první a druhé světové válce.

Padlí vojáci Rudé armády byli roku 1946 uloženi v mauzoleu zřízeném ze zrušené Schmeykalovy hrobky (ostatky původních majitelů hrobky byli pohřbeni na neznámé místo na hřbitově). S odchodem téměř veškerého německého obyvatelstva města v rámci odsunu Sudetských Němců z Československa ve druhé polovině 40. let 20. století zůstala řada hrobů německých rodin opuštěna a bez údržby. Po roce 1950 byla také zrušena hrobka augustiniánských řeholníků z českolipského kláštera, která se nacházela při západní ohradní zdi hřbitova.

V dolní části hřbitova byla vystavěna kvádrovitá moderní obřadní síň. Původní hřbitovní brána, nacházející se vprostřed novorenesanční stavby správy hřbitova, byla zneprůchodněna a přeměněna na kolumbárium. Nový hlavní vstup na hřbitov byl vytvořen v prostoru mezi původní stavbou a obřadní síní. V roce 2018 byla rekonstruována hřbitovní zeď nalevo od Schmeykalovy hrobky. Ze strany od hřbitova byla tato zeď pojata jako další kolumbárium, které tak navýšilo kapacitu hřbitova.

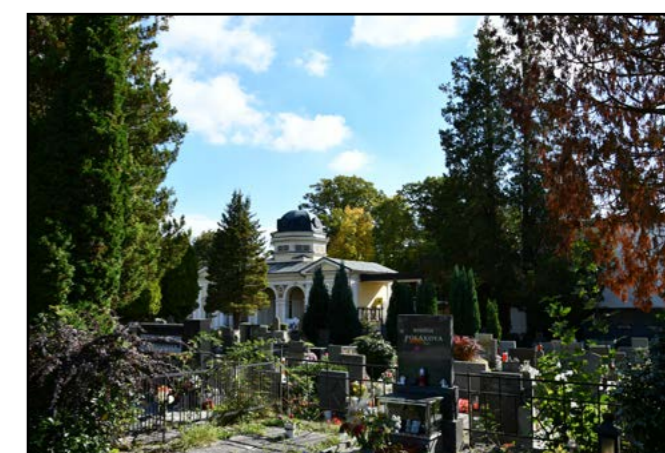
městský hřbitov Česká Lípa

městský hřbitov Česká Lípa

městský hřbitov Česká Lípa

městský hřbitov Česká Lípa

Okres Jablonec nad Nisou

Městský hřbitov Jablonec nad Nisou

Hřbitov byl vystavěn roku 1899 na velkém pozemku na okraji Jablonce jako nový městský hřbitov náhradou za rušená pohřebiště blíže centru města. Vstup tvoří neoklasicistní brána s přílehlými zrcadlově umístěnými přízemními budovami, kde se nachází hřbitovní kaple a zázemí hřbitovní správy. Areál byl slavnostně otevřen v sobotu 1. července 1899, v deset hodin dopoledne, za účasti starosty města Adolfa Posselta a stavitele Johanna Schwalma. První pohřbenou zde byla hned následující den sedmnáctiletá Marie Bauerová.

Od roku 1882 fungoval ve městě též nový židovský hřbitov.

Podél zdi areálu je umístěna řada hrobek významných obyvatel města. Pohřbeni jsou na hřbitově i vojáci a legionáři bojující v první a druhé světové válce.

S odchodem téměř veškerého německého obyvatelstva města v rámci odsunu Sudetských Němců z Československa ve druhé polovině 40. let 20. století zůstala řada hrobů německých rodin opuštěna a bez údržby.

Židovský hřbitov byl od roku 1963 zrušen, roku 1983 definitivně zbořen a na jeho pozemku vyrostla budova Základní školy Špičák.

Výstavba: 1898-1899

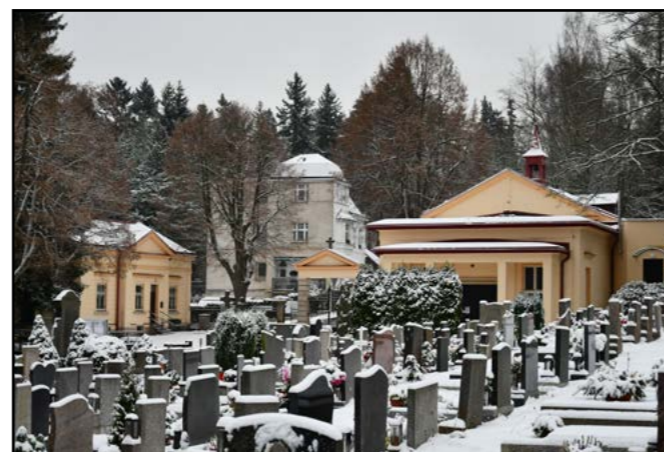
městský hřbitov Jablonec nad Nisou

městský hřbitov Jablonec nad Nisou

městský hřbitov Jablonec nad Nisou

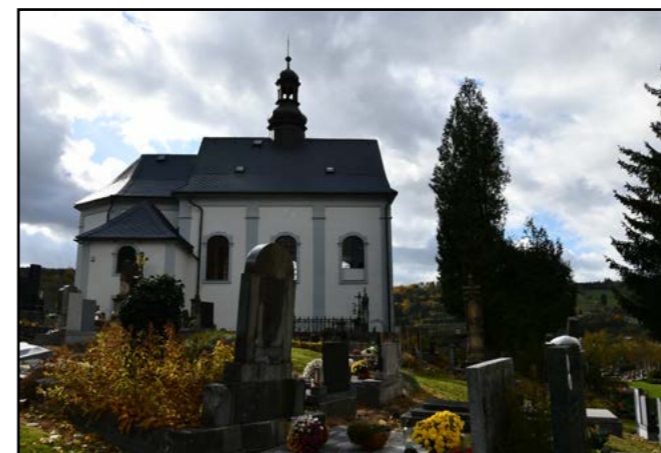
městský hřbitov Jablonec nad Nisou

Okres Semily

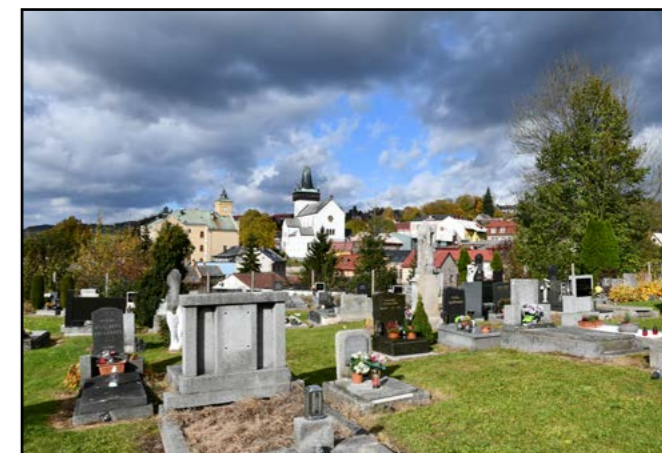
Městský hřbitov Semily

Kostel Umučení sv. Jana Křtitele na Koštofranku je jednou z nejstarších staveb v Semilech. Původní kostel byl postaven na konci 16. století, dřevěný a roku 1691 neunikl ničivému požáru. Zůstal dlouho v troskách, než byla uspořádána sbírka. Základní kámen byl položen v roce 1723, samotná stavba dokončena roku 1727. Z původního dřevěného kostelu se zachoval pouze zvon s letopočtem 1590, který visí ve věži farního kostela.

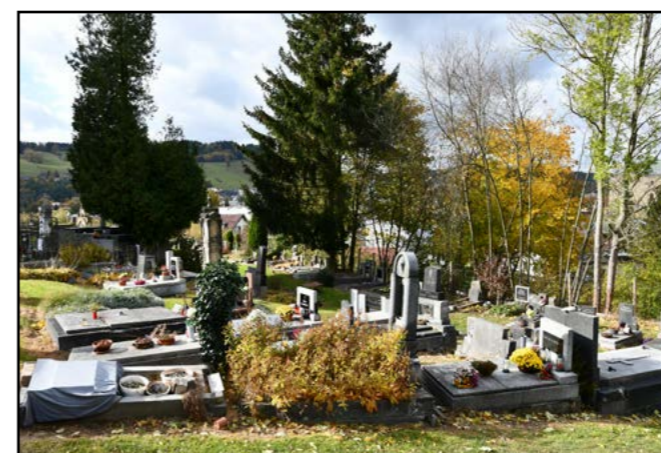
Hřbitov rozkládající se kolem kostelíka sloužil původně okolním obcím. Odpočívá zde mnoho významných osobností – otec F. L. Riegra, mlynář Václav.

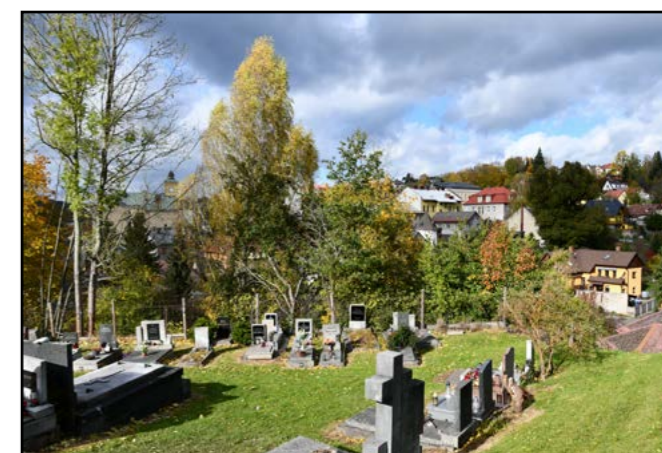
městský hřbitov Semily

městský hřbitov Semily

městský hřbitov Semily

městský hřbitov Semily

Zničené nebo poškozené hřbitovy v Libereckém kraji

Jde např. o hřbitovy v obci Heřmanice, Drchlava, Hostkovicce, Horní Světlá, Lindava v části u kostela, zlikvidované hřbitovy Naděje, či Taneček, neutěšený stav na hřbitově u kostela Dolní Oldřiš, nebo v obci Křižany, v Jindřichově nad Nisou, plocha parkoviště vyztužená náhrobky u hřbitova v Hodkovicích u Mohelky, či zničený a zapomenutý hřbitov v obci Srbská na Frýdlantsku.

hřbitov Drchlava

hřbitov Bořejov

hřbitov Dolní Oldřiš

hřbitov Panenská Hůrka

hřbitov Srbská

hřbitov Hostkovicce

hřbitov Volfartice

Dokumentace hřbitovů Libereckého kraje

Příloha

Celkový přehled a rozbor

Sledovaný kraj	Liberecký	Okresy v rámci kraje						
Ukazatel - výsledky za kraj / okres	Kraj	Česká Lípa	Jablonec nad Nisou	Liberec	Semily	-	-	-
Počet hřbitovů	338	98	60	91	89			
Status								
Veřejné pohřebiště	300	81	58	77	84			
Neveřejné pohřebiště	7	1	0	5	1			
Zaniklé veřejné pohřebiště	30	15	2	9	4			
Zaniklé neveřejné pohřebiště	1	1	0	0	0			
Ostatní	0	0	0	0	0			
Stav								
Funkční pohřebiště	295	79	57	76	83			
Nefunkční veřejné pohřebiště	1	0	1	0	0			
Nefunkční církevní pohřebiště	15	6	0	4	5			
Pietní místo	4	0	0	4	0			
Zaniklé pohřebiště	23	13	2	7	1			
Počet hřbitovů podle oblasti								
Počet hřbitovů celkem	338	98	60	91	89			
Počet hřbitovů - oblasti Sudet v kraji	232	98	39	80	15			
Počet hřbitovů - ostatní oblasti kraje	106	0	21	11	74			
Neoznačené oblasti (Sudety?)	0	0	0	0	0			
Plocha hřbitovů								
Kraj celkem								
Plocha hřbitovů celkem (m ²)	1 419 527	453 379	280 520	406 156	279 472			
Nezastavěná plocha (m ²)	1 382 726	442 126	277 348	392 038	271 214			
Zastavěná plocha (m ²)	36 801	11 253	3 172	14 118	8 258			
Průměrná výměra hřbitova (m ²)	4 200	4 626	4 675	4 463	3 140			
Oblasti Sudet v kraji								
Výměra hřbitovů celkem (m ²)	1 112 661	453 379	218 051	379 483	61 748			
Průměrná výměra hřbitova (m ²)	4 796	4 626	5 591	4 744	4 117			
Počet hřbitovů (Sudety) s plochou nad 0 m ²	232	98	39	80	15			
Počty německých hrobů								
Kraj celkem								
Počet německých hrobů	10 052	2 998	3 193	3 592	269			
Počet neoznačených hrobů	10 909	4 197	2 929	3 651	132			
Celkový počet hrobů (něm. & neozn.)	20 961	7 195	6 122	7 243	401			
Prům.počet něm. & neozn. hrobů / hřbitov	62	73	102	80	5			
Oblasti Sudet v kraji								
Počet německých hrobů	10 011	2 998	3 180	3 591	242			
Počet neoznačených hrobů	10 904	4 197	2 929	3 651	127			
Celkový počet hrobů (něm. & neozn.)	20 915	7 195	6 109	7 242	369			
Počet hřbitovů bez německých hrobů	0	0	0	0	0			
Prům.počet něm. & neozn. hrobů / hřbitov	90	73	157	91	25			

Sledovaný kraj	Liberecký	Okresy v rámci kraje								
Ukazatel - výsledky za kraj / okres	Kraj	Česká Lípa	Jablonec nad Nisou	Liberec	Semily	-	-	-		
Vlastnictví		Okres:								
A. Plochy dle formy vlastnictví (m2)	Kraj	Česká Lípa	Jablonec nad Nisou	Liberec	Semily	-	-	-		
Celkem:	1 419 527	453 379	280 520	406 156	279 472					
Církevní organizace	145 079	47 893	8 224	41 327	47 635					
Město, obec	1 268 073	405 486	271 951	360 655	229 981					
Nezisková organizace (z.s.)	1 493	0	0	0	1 493					
Právnícká osoba mimo NNO	0	0	0	0	0					
Fyzická osoba	4 512	0	0	4 174	338					
Česká republika	370	0	345	0	25					
Ostatní	0	0	0	0	0					
B. Podíl formy vlastnictví v rámci oblasti	Kraj	Česká Lípa	Jablonec nad Nisou	Liberec	Semily	-	-	-		
Celkem:	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%					
Církevní organizace	10,2%	10,6%	2,9%	10,2%	17,0%					
Město, obec	89,3%	89,4%	96,9%	88,8%	82,3%					
Nezisková organizace (z.s.)	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,5%					
Právnícká osoba mimo NNO	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%					
Fyzická osoba	0,3%	0,0%	0,0%	1,0%	0,1%					
Česká republika	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%					
Ostatní	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%					
C. Podíl formy vlastnictví v rámci kraje	Kraj	Česká Lípa	Jablonec nad Nisou	Liberec	Semily	-	-	-		
Celkem:	100,0%	31,9%	19,8%	28,6%	19,7%					
Církevní organizace	100,0%	33,0%	5,7%	28,5%	32,8%					
Město, obec	100,0%	32,0%	21,4%	28,4%	18,1%					
Nezisková organizace (z.s.)	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%					
Právnícká osoba mimo NNO	-	-	-	-	-	-	-	-		
Fyzická osoba	100,0%	0,0%	0,0%	92,5%	7,5%					
Česká republika	100,0%	0,0%	93,2%	0,0%	6,8%					
Ostatní	-	-	-	-	-					

Vybrané hřbitovy								
	V rámci kraje	Okresy kraje						
Největší hřbitov dle plochy	Nový Bor	Nový Bor	Jablonec nad Nisou	Perštýn	Turnov	-	-	-
<i>Upřesnění hřbitova</i>	<i>městský, lesní</i>	<i>městský, lesní</i>	<i>městský</i>	<i>městský</i>	<i>městský</i>	-	-	-
Plocha hřbitova (m ²)	96 472	96 472	38 695	23 238	20 515	-	-	-
Podíl na ploše hřb. za úz. jednotku	6,8%	21,3%	13,8%	5,7%	7,3%	-	-	-
Počet něm. a neozn. hrobů	61	61	770	0	3	-	-	-
Největší hřbitov dle počtu něm. a neozn. hrobů	Jablonec nad Nisou	Arnultovice	Jablonec nad Nisou	Srbská	Rokytnice nad Jizerou	-	-	-
<i>Upřesnění hřbitova</i>	<i>městský</i>	<i>obecní</i>	<i>městský</i>	<i>zaniklý</i>	<i>městský</i>	-	-	-
Počet německých a neozn. hrobů	770	634	770	441	255	-	-	-
Plocha hřbitova	38 695	7 543	38 695	3 046	14 154	-	-	-

Dokumentace historických německých hřbitovů na území Libereckého kraje

Vydalo Omnium
Texty Jakub Děd, Barbora Větrovská
Fotografie Jakub Děd, Barbora Větrovská
Grafická úprava Barbora Větrovská
Praha 2021

Tato publikace vznikla ve spolupráci se spolkem Omnium Nord z.s.

Publikace vznikla v rámci projektu „Dokumentace historických německých hřbitovů na území Libereckého kraje“, který byl realizován s podporou Rady vlády pro národnostní menšiny v roce 2021 v rámci programu Podpora implementace Evropské charty regionálních či menšinových jazyků pro rok 2021.

Realizační tým:
Barbora Větrovská, Jakub Děd, Amálie Nikodýmová

Kompletní fotodokumentace je k dispozici na webu www.cimiterium.cz

ISBN: 978-80-88191-13-1

